

К. А. Новікова, кандидат юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, ORCID: 0000-0001-8646-3441

ТРАНСКОРДОННА ЗЛОЧИННІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНА З НЕЛЕГАЛЬНОЮ МІГРАЦІЄЮ: УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ВИМІР В УМОВАХ ВІЙНИ*

Постановка проблеми. Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України, що розпочалася в лютому 2022 року, призвела до безпрецедентного переміщення людей через українсько-польський кордон. За даними Організації Об'єднаних Націй, лише за перші місяці війни до Польщі прибуло понад 2,9 млн українських біженців¹, а загалом протягом 2022–2023 років прикордонні служби Польщі оформили понад 35 млн перетинів на цьому напрямку². Цей масовий і в основному легальний потік суттєво вплинув на характер транскордонної злочинності. З одного боку, Польща демонструвала виняткову відкритість для українців, надаючи їм тимчасовий захист і легальний статус перебування. З іншого боку, війна створила нові можливості для незаконної міграції та пов'язаних із нею кримінальних схем. Зокрема, запровадження воєнного стану в Україні і заборона виїзду чоловікам 18–60 років призвели до виникнення масштабного тіньового ринку з переправлення військовозобов'язаних за кордон. Водночас польські правоохоронці фіксують зростання випадків організованого сприяння нелегальним мігрантам – як вихідцям з України, так і іншим

іноземцям, що використовують українську територію чи громадян України для нелегального потрапляння до ЄС³.

Слід також зазначити, що посилення злочинної активності у сфері нелегальної міграції створює низку ризиків як для України, так і для Польщі. Для України це, зокрема, підриє обороноздатності через незаконний виїзд чоловіками призовного віку, зростання корупційних практик на кордоні та формування тіньової економіки навколо незаконних каналів переправлення. Для Польщі – збільшення навантаження на прикордонну інфраструктуру, загрози внутрішній безпеці, ризики інфільтрації кримінальних елементів та зниження рівня довіри до українських мігрантів. У ширшому європейському контексті нелегальна міграція, пов'язана з Україною, становить політичний виклик для ЄС, впливаючи на дискусії щодо прикордонного контролю, реформування європейської міграційної політики та інтеграційних процесів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри актуальність проблеми, наукові дослідження українсько-польської транскордонної злочинності у сфері нелегальної міграції в умовах війни залишаються фрагментарними.

* Примітка. Публікація була створена в рамках стипендіальної програми Центру діалогу ім. Юліуша Мерошевського.

¹ 'Poland: Trafficking, Exploitation Risks for Refugees' (Human Right Watch) <<https://www.hrw.org/news/2022/04/29/poland-trafficking-exploitation-risks-refugees>> accessed 01 December 2025

² Michalska A., 'Ruch graniczny w 2023 r. – podsumowanie' (Straż Graniczna Komenda Główna Straży Granicznej) <<https://www.strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/12861,Ruch-graniczny-w-2023-r-podsumowanie.html>> (data dostępu: 01.11.2025)

³ 'У 2024 році у Польщі за сприяння нелегальним мігрантам до кримінальної відповідальності притягнуто близько 600 осіб, майже половина з яких є громадянами України' (УКРІНФОРМ) <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3956895-torik-u-polsi-vidkrili-kriminalni-spravi-sodo-280-ukrainciv-za-sprianna-u-nelegalnij-migracii.html>> (дата звернення 01.11.2025)

Так, польські науковці В. Błaszczak та М. Pietrzykowska¹ проаналізували вплив нелегальної міграції на безпеку Польщі з урахуванням як міжнародного, так і національного контексту. Вони відзначають, що серед причин цього явища є збройні конфлікти, бідність та пошук кращих умов життя, а найбільше до нелегальних перетинів наразі вразливий східний кордон Польщі. Дослідники окреслили ключові загрози, пов'язані з нелегальною міграцією, зокрема зростання діяльності організованих злочинних груп, контрабанду людей, наркотиків і зброї, а також потенційні терористичні ризики. У своєму аналізі науковці наголошують на потребі скоординованих політичних та адміністративних заходів (посилення прикордонного контролю, міждержавної співпраці та обміну інформацією), щоб ефективніше управляти міграційними процесами і мінімізувати пов'язані з ними загрози.

Своєю чергою, українські науковці Р. Орловський та В. Козак², аналізуючи наслідки запровадження воєнного стану, зокрема заборону виїзду чоловіків призовного віку з України, зазначили, що такі обмеження призвели до зростання кількості нелегальних перетинів українського кордону під час конфлікту, попри наявність окремих винятків для виїзду. Дослідники дійшли до висновку, що для протидії цьому явищу необхідно удосконалювати законодавство України та розвивати міжнародну співпрацю за європейськими стандартами. Вчені порівнювали національні заходи з практиками ЄС і на основі цього запропонували рекомендації щодо підвищення ефективності боротьби з нелегальною міграцією, включаючи спільні дії з сусідніми країнами.

На розвиток порушеної проблематики спрямоване також узагальнювальне дослідження О. Джуґи, В. Василевича та В. Сюравчика³, у якому авто-

ри зосередили увагу на зв'язку кримінальної активності нелегальних мігрантів з організованою злочинністю та недостатності емпіричної бази для формування ефективної державної політики у цій сфері. Автори також підкреслюють важливу роль міжнародної взаємодії, зокрема через механізми Інтерполу та Європолу, в запобіганні злочинам, пов'язаним із нелегальною міграцією.

Міжнародні організації також приділяють увагу досліджуваній проблематиці. Згідно з дослідженням Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) (2025), масштабний потік біженців з України після початку війни не призвів до відповідного сплеску «контрабанди» мігрантів та торгівлі людьми завдяки скоординованій реакції ЄС⁴. Зокрема, запровадження безвізового в'їзду та режиму тимчасового захисту для українців суттєво знизило ризики нелегальної міграції, і лише близько 5% вимушених мігрантів з України вдавалися до послуг перевізників для незаконного перетину кордону⁵.

Водночас, попри наявність окремих ґрунтовних наукових напрацювань, присвячених транскордонній злочинності у сфері нелегальної міграції, у працях українських і польських дослідників досі відсутній комплексний міждисциплінарний аналіз українсько-польського прикордоння як специфічного криміногенного простору в умовах повномасштабної збройної агресії рф. Існуючі дослідження, як правило, мають загальнотеоретичний характер або зосереджуються на окремих внутрішньодержавних аспектах протидії нелегальній міграції, не охоплюючи в належному обсязі трансформації структури та динаміки транскордонної злочинності після 2022 року, особливості діяльності організованих злочинних мереж, а також наслідки цих процесів для безпеки, економіки, міждержавної довіри та міжнародного іміджу

¹ Błaszczak B., Pietrzykowska M., 'Nielegalna migracja a bezpieczeństwo Polski' (2024) 2(3) Prawo i Bezpieczeństwo 33–44 <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_4467_29567610PIB_24_017_20780> (data dostępu: 01.11.2025)

² Orlovskiy R., Kozak V., 'Criminal liability for human trafficking in the context of the war in Ukraine: Challenges and impact' (2024) Oct 18;9 Forensic Sci Int Synerg <<https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100558>> (accessed 01.11.2025)

³ Dzhuzha O., Vasylevych V., Siuravchik V. 'Problematic aspects of studying the impact of criminal activity among illegal migrants on organised crime' (2025) 15(1) Law Journal of the National Academy of Internal Affairs 9–17. <https://lawjournal.com.ua/web/uploads/pdf/Law_J_of_NAIA_15_1_2025-9-17.pdf> (accessed 01.11.2025)

⁴ 'Refugee response has reduced risks of migrant smuggling and human trafficking stemming from war in Ukraine, new UNODC study finds' (UNODC) <<https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2025/February/refugee-response-has-reduced-risks-of-migrant-smuggling-and-human-trafficking-stemming-from-war-in-ukraine--according-to-new-unodc-study.html>> (accessed 01.11.2025)

⁵ 'Refugee response has reduced risks of migrant smuggling and human trafficking stemming from war in Ukraine, new UNODC study finds' (UNODC) <<https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2025/February/refugee-response-has-reduced-risks-of-migrant-smuggling-and-human-trafficking-stemming-from-war-in-ukraine--according-to-new-unodc-study.html>> (accessed 01.11.2025)

України. Недостатньо також досліджено ефективність спільних заходів України та Польщі з протидії таким загрозам і потенціал міждержавної співпраці в цій сфері.

Отже, аналіз наукових джерел свідчить про наявність істотної прогалини у вивченні кримінологічних особливостей українсько-польської транскордонної злочинності у сфері нелегальної міграції в умовах війни, що зумовлює актуальність дослідження, спрямованого на комплексний аналіз зазначених процесів і формування практичних рекомендацій щодо їх запобігання.

Таким чином, **метою статті** є комплексний аналіз трансформації транскордонної злочинності, пов'язаної з нелегальною міграцією на українсько-польському напрямі в умовах війни, та обґрунтування шляхів удосконалення міждержавної протидії цим загрозам.

Виклад основного матеріалу. Статистичні дані правоохоронних органів Польщі та України, а також Європейського агентства прикордонної і берегової охорони (Frontex), чітко фіксують інтенсифікацію злочинної діяльності на українсько-польській ділянці державного кордону. Так, за даними Державної прикордонної служби України, з початку повномасштабного вторгнення було розпочато тисячі кримінальних проваджень та викрито сотні груп, що займалися незаконним переправленням осіб¹². Звіти польської Прикордонної служби (Straż Graniczna) підтверджують цю тенденцію, демонструючи значне зростання кількості затримань громадян України за незаконний перетин кордону та нелегальне перебування у 2022 році та першому півріччі 2024 року порівняно з попередніми періодами³. Своєю чергою Агенція Frontex зазначає, що на так званому «Східному прикордонному маршруті», який включає українсько-польський кордон, кількість нелегальних перетинів зростає

втричі, переважно на ділянках з Україною та Білоруссю⁴.

Фактично сформувалася унікальна ситуація, коли на одному й тому ж кордоні існують два паралельні, масштабні, але юридично відмінні міграційні потоки. З одного боку, це легальний гуманітарний потік біженців, переважно жінок та дітей. З іншого боку, одночасно зростає нелегальний потік специфічної демографічної групи – чоловіків призовного віку. Величезний обсяг легальних перетинів створює значне операційне навантаження на прикордонні служби. Організовані злочинні групи використовують це навантаження як прикриття, оскільки високий трафік відволікає ресурси правоохоронних органів, полегшуючи проведення незаконних операцій. Таким чином, виникає парадокс: гуманітарна відповідь ЄС, спрямована на забезпечення безпечного проходу, ненавмисно створює операційні вразливості, які кримінальні мережі експлуатують для незаконного переправлення людей. Це ставить перед прикордонним менеджментом безпрецедентне за своїм масштабом завдання – одночасне управління двома абсолютно різними типами транскордонного руху.

У контексті сформованих обставин простежується виразна трансформація типологічного профілю нелегального мігранта. Якщо до 2022 року міграція з України до Польщі мала переважно економічний характер, то після початку повномасштабного вторгнення формується нова категорія нелегальних мігрантів – чоловіки віком від 18 до 60 років, які намагаються уникнути мобілізації в умовах воєнного стану. Дослідження UNODC підтверджує, що значно вищий відсоток опитаних українських чоловіків (9,7%) платив за нерегулярний перетин кордону порівняно з жінками (3,6%), причому багато з них були призовного віку⁵. Медійні повідомлення та соціологічні опитування свідчать, що бажання емігрувати є найвищим серед молодих чоловіків (18–29 років), що зумовлено загрозою війни та відсутністю перспектив⁶.

¹ 'Підсумки оперативно-службової діяльності прикордонників за 11 місяців' (Державна прикордонна служба України) <<https://dpsu.gov.ua/uk/news/45250-pidsumki-operativno-sluzhbovoyi-diyalnosti-prikordonnikov-za-11-misyaciv>> (дата звернення 01.11.2025)

² Войтович Н. Ф., 'Організована злочинність в умовах воєнного стану: сучасні виклики та наукові орієнтири' (2025) 9(19) Успіхи і досягнення у науці. Серія: Право 56 <<https://eprints.zu.edu.ua/45387/1/1.pdf>> (дата звернення 01.11.2025)

³ 'Raporty informacyjne: Polsko – czeskie raporty o nielegalnej migracji' (Straż Graniczna) <<https://dpsu.gov.ua/uk/news/45250-pidsumki-operativno-sluzhbovoyi-diyalnosti-prikordonnikov-za-11-misyaciv>> data dostępu: (01.11.2025)

⁴ 'Migratory Routes' (Frontex) <<https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/migratory-routes>> (accessed 01.11.2025)

⁵ 'UNODC study on Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants in the Context of Displacement caused by the War in Ukraine' (UNODC) <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/studies/2025/TIP_Study_2025_Flyer.pdf> (accessed 01.11.2025)

⁶ '1 in 4 Ukrainian Men Eye Emigration Due to Economic Struggles, War' (KyivPost) <<https://www.kyivpost.com/post/45876>> (accessed 01.11.2025)

Ця демографічна зміна є прямим наслідком державної політики України у сфері мобілізації в умовах безпекової кризи. Це не добровільний економічний вибір у традиційному розумінні, а рішення, прийняте під тиском обставин. Українське законодавство, зокрема заборона на виїзд чоловіків, перетворює частину населення, яка в інших умовах була б легальними мандрівниками, на «клієнтів» для кримінальних мереж. Чоловік призовного віку без законних підстав для виїзду, який бажає покинути Україну, стикається з державною заборонаю. Його єдиним виходом стає звернення до пошталачника незаконних послуг – переправника. Таким чином, державна політика, хоч і необхідна для національної оборони, ненавмисно створює той самий ринок, на якому зараз наживаються організовані злочинні групи. Це класичний приклад того, як заборона може стимулювати розвиток «чорного» ринку.

Разом із цим, трансформація міграційних потоків не обмежується лише зміною мотивацій окремих індивідів. Слід також виокремити низку структурних чинників, які суттєво підсилюють зростання нелегальної міграції з України. До них належать суперечливість правового режиму між ЄС та Україною (механізми тимчасового захисту в ЄС), поглиблення соціально-економічної кризи в країні (втрата роботи, зниження доходів, обмежені перспективи відновлення економічної стабільності), деструктивний вплив інформаційних операцій країни-агресора (поширення наративів про масове «втечу» чоловіків та недовіру до українських інституцій), бажання возз'єднання сімей (коли дружини та діти вже перебувають у країнах ЄС, створюючи «тягнучий» фактор для чоловіків), а також загальне «сек'юритизоване» середовище, у якому ухвалюються рішення про виїзд (високий рівень загроз життю, невизначеність і психологічний тиск війни). Сукупність цих факторів формує багатовимірний тиск, що спонукає до використання незаконних каналів перетину кордону та створює сприятливі умови для діяльності організованих злочинних груп.

Слід також зазначити й про адаптацію організованих злочинних груп до ситуації, що склалася в Україні через війну. Остання створила нові можливості для кримінальних мереж¹. Ці групи стають

все більш полікримінальними та технологічно підкованими, використовуючи інтернет та новітні технології, як-от штучний інтелект, для масштабування своїх операцій². Вони вже мали налагоджену інфраструктуру: встановлені транскордонні маршрути, корумповані контакти та знання про вразливі місця на кордоні.

Війна порушила деякі традиційні ринки контрабанди, але відкрила новий, високоприбутковий ринок з високим попитом: переправлення людей. Мережі просто перепрофілювали свою існуючу інфраструктуру для обслуговування цього нового «продукту». Маршрут, що використовувався для цигарок, тепер використовується для людей. Це демонструє стійкість та ділову адаптивність сучасних організованих злочинних груп. Вони не є вузько-спеціалізованими, а диверсифікованими злочинними «підприємствами», що змінюють свою діяльність залежно від ризику та рентабельності.

Найпоширенішими схемами, які використовують організовані злочинні групи у сфері нелегальної міграції є: використання підроблених документів (наприклад, фальшивих медичних довідок про непридатність до служби, фіктивних документів для водіїв гуманітарної допомоги); перетин кордону поза офіційними пунктами пропуску («зелений кордон»), часто через ліси або річки; приховування в транспортних засобах. Деякі схеми обіцяють прохід через офіційні пункти пропуску без належних перевірок, що вказує на корупцію.

Різноманітність методів свідчить про масштабний кримінальний ринок, що здатний задовольняти різні рівні прийнятності ризику та фінансові можливості «клієнтів». Організовані злочинні групи використовують сучасні комунікаційні технології, зокрема зашифровані месенджери, як-от Telegram, для маркетингу, вербування та координації. Канали в Telegram слугують віртуальною вітриною, де переправники можуть рекламувати свої послуги, ціни та «історії успіху» для широкої, цільової аудиторії потенційних клієнтів³. Анонім-

² Norris M., 'Europol: Organized Crime Networks Are Evolving and Becoming More Dangerous' (GTSC) <<https://www.hstoday.us/subject-matter-areas/cybersecurity/europol-organized-crime-networks-are-evolving-and-becoming-more-dangerous/>> (accessed 01.12.2025)

³ 'У Telegram працюють канали, які за 30–65 тис. грн обіцяють вивести чоловіків за кордон' (NGL.media) <<https://ngl.media/2022/05/03/u-telegram-pratsyuyut-kanaly-yaki-za-30-65-tys-grn-obitsyayut-vyvezty-cholovikiv-zakordon/>> (дата звернення 1.11.2025)

¹ 'Europol's solidarity with Ukraine' (Europol) <<https://www.europol.europa.eu/europol-solidarity-ukraine>> (accessed 01.11.2025)

ність та шифрування платформи забезпечують певний рівень захисту від правоохоронних органів. Це переносить початкові етапи злочинної транзакції з фізичної у цифрову сферу, що ускладнює їх викриття за допомогою традиційних методів поліцейської роботи. Це дозволяє здійснювати безмежне вербування та координацію.

Вартість послуг з переправлення значно коливається, від приблизно 2000–3000 доларів США до 15000 доларів США¹. Ціни залежать від сприйнятої надійності та безпеки методу. Наприклад, простий перетин «зеленого кордону» є дешевшим, тоді як «гарантований» прохід з високоякісними підробленими документами або за допомогою корупції знаходиться на верхньому кінці цінового діапазону.

По суті, це чіткий ринок попиту та пропозиції, де ціна визначається ризиком, попитом та якістю незаконної послуги. Ціни є надзвичайно високими порівняно з іншими глобальними маршрутами переправлення, що свідчить про унікальну ринкову динаміку. «Клієнтура» (чоловіки, що ухиляються від мобілізації) часто походить із середнього класу, ІТ-сфери та бізнесу, які мають більші фінансові ресурси, ніж типові шукачі притулку на інших маршрутах. «Послуга» є високоризиковою для переправників через посилений контроль з боку українських та польських органів влади. Ця премія за ризик перекладається на клієнта. Висока ціна також діє як фільтр, що свідчить про те, що це не масове явище для економічно знедолених, а розрахований, дорогий вибір для тих, хто може собі це дозволити. Фінансові потоки від цієї торгівлі є значними, ймовірно, сягаючи сотень мільйонів доларів. Це надає організованим злочинним групам значний капітал для реінвестування в інші види злочинної діяльності, такі як корупція, торгівля зброєю чи наркотиками, що становить довгострокову загрозу регіональній стабільності.

Враховуючи суспільну небезпечність організованої злочинності у сфері нелегальної міграції Україна та Польща вживають ряд законодавчих, оперативних та технологічних заходів для протидії їй.

¹ Пасс А., 'Втеча з України: скільки це коштує, хто допомагає вийти і скільки чоловіків гине біля кордону' (ТСН) <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3956895-torik-u-polsi-vidkrili-kriminalni-spravi-sodo-280-ukrainsiv-za-sprianna-u-nelegalnij-migracii.html>> (дата звернення 1.11.2025)

Протягом 2024–2025 років Україна суттєво модернізувала підходи до охорони кордону, намагаючись закрити системні прогалини. Так, прийняття Закону України від 11.04.2024 № 3633-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» створило чіткіший правовий механізм контролю. Обов'язкова наявність військово-облікового документа з актуальними даними для всіх чоловіків віком 18–60 років при перетині кордону значно спростила роботу інспекторів Державної прикордонної служби України на першій лінії контролю, дозволивши автоматично відсіювати осіб без належних документів. Прикордонники також отримали право застосовувати посилені перевірки і вибірковий контроль внутрішніх документів осіб, які прямували за кордон, щоб виявити незаконні спроби виїзду (як-от чоловіки, що маскуються під волонтерів або опікунів дітей тощо).

Також Кабінет Міністрів України затвердив План заходів на 2023–2025 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року (розпорядження від 27 грудня 2023 р. № 1212-р). Документ передбачає відновлення контролю на деокупованих ділянках, гармонізацію процедур з європейськими стандартами та розвиток інформаційної взаємодії.

Крім того, проведення масштабних загальнонаціональних операцій (наприклад, проведення 600 обшуків за одну добу в рамках розслідування діяльності корупційної мережі ТЦК/МСЕК²) свідчить про зміну тактики з локального реагування на удари по організаційних центрах злочинності.

Попри успіхи, система залишається вразливою через людський фактор та корупцію. Відсутність повної автоматизованої взаємодії в режимі реального часу між реєстрами Державної прикордонної служби України, Територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки («Оберіг»), Міністерства охорони здоров'я України та іншими відомствами створює «сірі зони», якими користуються злочинці.

² 'У результаті 600 обшуків по Україні оголошено понад 60 підозр організаторам та учасникам за незаконне переправлення осіб через держкордон, – Нацполіція' (Національна поліція України) <<https://npu.gov.ua/news/uzrezultati-600-obshukiv-po-ukraini-oholosheno-ponad-60-pidozr-orhanizatoram-ta-uchasnykam-za-nezakonne-perepravlennia-osib-cherez-derzhkordon-natspolitsiia>> (дата звернення: 01.11.2025)

Що стосується Польщі, то країна розглядає ситуацію на кордоні крізь призму національної оборони та протидії гібридним загрозам.

У 2024 році Польща запустила безпрецедентну програму укріплення східного кордону вартістю 10 мільярдів злотих. Проект передбачає створення комплексної системи фортифікацій, встановлення електронних бар'єрів, розгалуженої системи відеоспостереження та сейсмічних датчиків не лише на кордоні з Білоруссю та російською федерацією, але й посилення моніторингу на українській ділянці¹. Метою є створення «розумного кордону», здатного виявляти порушників на ранніх стадіях².

Своєю чергою, за підтримки Європейського інвестиційного банку та програми ЄС «Connecting Europe Facility», Польща та Україна реалізують проекти з модернізації залізничних та автомобільних переходів. Виділення 50 млн євро на модернізацію інфраструктури «Укрзалізниці» та розвиток пунктів пропуску має на меті пришвидшити легальний рух та покращити умови контролю, що опосередковано сприяє боротьбі з контрабандою та нелегальною міграцією³.

Також Спеціалізовані підрозділи польської поліції (CBŚP) та Прикордонної варті активно співпрацюють з українськими колегами у викритті міжнародних злочинних груп. Розбиття групи, що займалася переправленням мігрантів, та екстрадиція її лідера з України до Польщі є прикладом ефективної «поліцейської дипломатії»⁴.

Водночас, попри наявність значного масиву заходів, ужитих Україною та Польщею для протидії транскордонній злочинності у сфері нелегальної міграції, їхня ефективність залишається обмеженою. Аналіз чинних механізмів засвідчує, що на

тлі трансформації маршрутів незаконного переміщення осіб, професіоналізації злочинних груп та зростання попиту на нелегальні міграційні послуги вони вже не забезпечують належного рівня превенції. Це зумовлює потребу в оновленні підходів та розширенні форм міждержавної координації.

У цьому контексті, на основі оцінки поточного стану можна сформулювати кілька ключових пропозицій, спрямованих на посилення українсько-польської взаємодії у боротьбі з транскордонною злочинністю, пов'язаною з нелегальною міграцією:

1. *Запровадження постійних механізмів спільного реагування.* Варто інституціоналізувати українсько-польську співпрацю на кордоні шляхом створення спільних координаційних центрів або контактних пунктів, де офіцери двох країн цілодобово обмінюються оперативною інформацією. Такий центр міг би забезпечувати миттєве сповіщення про виявлених порушників, координувати спільні патрулі на прикордонних ділянках та швидко залучення підкріплення у разі інцидентів. Досвід спільних операцій («Кордон-2023» та ін.) слід розвивати у форматі постійно діючих спільних мобільних груп з протидії нелегальній міграції.

Закріплення протоколів прямого зв'язку між нарядами двох країн, а також проведення регулярних спільних навчань і тренувань із моделюванням кризових ситуацій (масове прибуття нелегалів, прорив кордону озброєною групою тощо) підвищить готовність до спільної протидії загрозам. Окремо слід розглянути інтеграцію України в ширші ініціативи типу польського проекту «Східний щит» – наприклад, шляхом обміну даними радіолокаційного контролю або координації дій на випадок провокацій з боку Білорусі. Спільне планування і єдина стратегія реагування на гібридні загрози (такі як інструменталізація мігрантів режимом у Мінську) будуть набагато ефективнішими, ніж розрізнені зусилля.

2. *Мінімізація корупційних ризиків на кордоні.* Подолання корупції – критична передумова успіху будь-яких заходів проти нелегальної міграції. Рекомендовано вжити комплексних дій як на національному, так і на двосторонньому рівні. По-перше, необхідна цифровізація прикордонних процедур настільки, наскільки це можливо: максимальне переведення процесів перевірки документів, внесення даних про перетин, видачі дозволів тощо

¹ Wróblewski T., 'Narodowy program odstraszania i obrony «Tarcza Wschód» w strategii zabezpieczenia wschodniej granicy Polski' (2024) 18(2) International Journal of Legal Studies 119–136 <<https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.9842>> (data dostępu: 01.11.2025)

² 'Poznaj program Tarcza Wschód' (Tarcza Wschód) <<https://tarczawschod.wp.mil.pl/o-programie>> (data dostępu: 01.11.2025)

³ 'EBI przekazuje 50 mln euro na modernizację kolejowych przejść granicznych między Ukrainą a UE w ramach wsparcia łączności i wymiany handlowej' (Europejski Bank Inwestycyjny) <<https://www.eib.org/en/press/all/2025-163-eur50-million-in-eib-support-for-ukraine-s-rail-border-crossings-and-infrastructure-to-boost-eu-connectivity-and-trade?lang=pl>> (data dostępu: 01.11.2025)

⁴ Figaj B., 'Ukraina wydała Polsce szefa gangu organizującego nielegalną migrację' (InfoSecurity24) <<https://infosecurity24.pl/bezpieczenstwo-wewnetrzne/ukraina-wydala-polsce-szefa-gangu-organizujacego-nielegalna-migracje>> (data dostępu: 01.11.2025)

в електронні системи. Скорочення прямого контакту між заявником і посадовцем знижує шанси передачі хабара. Інформація про осіб, яким надано право виїзду (за станом здоров'я, багатодітністю, волонтерськими бронежами тощо), повинна бути оцифрована та інтегрована в єдиний реєстр, доступний для контролюючих органів у режимі реального часу. По-друге, необхідно посилити внутрішній контроль у самій прикордонній службі: ротація особового складу на пунктах пропуску, регулярні перевірки доброчесності (тестові спроби дати хабар інспектору), жорстке покарання викритих корупціонерів. По-третє, варто вдосконалити двосторонній обмін інформацією про корупційні загрози: наприклад, якщо польська сторона виявила, що певний канал нелегальної міграції став можливим через зловживання українських чиновників (як було з фіктивними довідками ВЛК), вона оперативно інформує українських партнерів для реагування – і навпаки. Спільні антикорупційні розслідування у сфері транскордонних злочинів могли б здійснюватися за підтримки міжнародних механізмів (Інтерпол, Європол). Окрім того, розширення практики спільних пунктів пропуску з «єдиним вікном» контролю двома державами може саме по собі зменшити простір для зловживань.

3. *Поглиблення обміну інформацією про злочинні мережі.* Необхідно налагодити ще більш тісний обмін розвідувальними даними між компетентними органами України і Польщі щодо діяльності транскордонних злочинних угруповань. Ідеться, зокрема, про обмін оперативною інформацією про організаторів та перевізників, схеми їх роботи, маршрути переміщення нелегалів, використовувані транспортні засоби, підроблені документи тощо. Доцільним є створення спільної бази даних або інтеграція національних баз, куди в режимі реального часу вноситимуться відомості про викритих осіб і нові методи, до яких вони вдаються. Польща як член ЄС має доступ до систем на кшталт Schengen Information System (SIS) та інших європейських платформ, тому доцільно розглянути надання українським прикордонникам імітованого доступу чи спільного використання окремих масивів даних. Україна вже підключила всі пункти пропуску до баз Інтерполу; наступний крок – прагнути синхронізації з європейськими інформаційними мережами. Можливо, у контексті наближення України до ЄС варто започаткувати

обмін даними з Frontex та Європейською агентурою з питань притулку (EUAA) щодо міграційних ризиків. Окремо слід посилити канали зв'язку між спецслужбами та прикордонними відомствами двох країн. Важливо також долучати до інформаційного обміну треті сторони: профільні агентства ЄС, Міжнародну організацію з міграції, Інтерпол – усіх, хто може надати дані про транзитні потоки мігрантів або підозрюваних осіб.

4. *Посилення спроможності національних систем ідентифікації та контролю.* Обом державам слід інвестувати у сучасні технології та інфраструктуру прикордонного контролю, щоб випереджати винахідливість правопорушників. Для України пріоритетом має стати розширення матеріально-технічної бази служби кордону – закупівля нових засобів спостереження (тепловізорів, дронів), транспортних засобів підвищеної прохідності для патрулювання важкодоступних ділянок, оновлення засобів зв'язку. Впровадження інтелектуальних систем моніторингу (наприклад, сенсорів руху та камер з автоматичним розпізнаванням облич/номерів) на «зеленому кордоні» дозволить своєчасно виявляти спроби таємного переходу. Автоматизація процесів обліку та контролю міграційних потоків теж є важливим елементом: програмні системи можуть відстежувати нетипові маршрути, співставляти дані різних відомств і таким чином сигналізувати про підозрілі випадки.

Польща, маючи більш розвинену систему «smart border», може поділитися технологічними рішеннями з українськими колегами в межах програм допомоги. Йдеться і про біометричні технології: варто забезпечити, щоб біометрична верифікація відбувалася зі 100% охопленням на всіх пунктах пропуску, а зібрані біометричні дані оперативно звірялися з міжнародними масивами (списками розшукуваних осіб, терористичних загроз тощо).

Для підвищення надійності ідентифікації осіб, які прямують транзитом, можна розглянути впровадження на українсько-польському кордоні спільної системи попередньої перевірки (pre-screening) біженців та мігрантів за підтримки ЄС.

Також доцільно інвестувати у навчання персоналу: прикордонники і митники обох країн мають регулярно проходити тренінги з виявлення підроблених документів, розпізнавання ознак торгів-

лі людьми, профілювання потенційних перевізників тощо.

Міжвідомча координація всередині кожної країни теж потребує зміцнення – слід забезпечити чітку взаємодію між прикордонною службою, міграційною службою, поліцією, спецслужбами і прокурорами.

5. *Удосконалення правової бази та спільних процедур.* Україні варто продовжити гармонізацію свого міграційного та прикордонного законодавства з європейськими стандартами, що полегшить співпрацю з Польщею. Зокрема, необхідний перегляд двосторонніх угод між Кабінетом Міністрів України та урядом Польщі щодо прикордонного співробітництва з урахуванням нових реалій війни.

Слід спростити процедури обміну даними та проведення спільних слідчих дій, аби юридичні формальності не затягували розслідування транскордонних злочинів. Варто також узгодити позиції щодо посилення відповідальності за злочини, пов'язані з незаконною міграцією. Як в Україні, так і в Польщі вже передбачена кримінальна відповідальність за організацію незаконного переправлення осіб (ст. 332 КК України, ст. 264 КК Республіки Польща). Можливо, є сенс підвищити санкції – наприклад, збільшити строки позбавлення волі чи штрафи для організаторів великих каналів, аби зробити покарання більш неминучим і суворим. Узгоджена політика покарання на обох сторонах кордону унеможливить ситуацію, коли злочинці користуються м'якшими умовами в одній з юрисдикцій.

Насамкінець, успіх протидії транскордонній злочинності значною мірою залежить від стратегічного партнерства України і Польщі. В умовах війни обидві країни вже зблизилися як союзники: безпекова угода 2024 року між Варшавою і Києвом містить блок про невійськову безпеку, що охоплює й протидію спільним загрозам на кшталт нелегальної міграції. Реалізація цієї угоди повинна виразитися в конкретних кроках: обмін передовим досвідом (наприклад, польським досвідом управління міграційною кризою) і технологіями, спільні навчання, узгодження стандартів. Міжнародна підтримка також має значення – залучення ресурсів ЄС, ОБСЄ, ІОМ для зміцнення кордону та інституційної розбудови. Усі наведені пропозиції – розвиток спільних механізмів реагування, антикорупційні заходи, інформаційна інтеграція, технологічне оснащення – є взаємозалежними

елементами ефективної системи контролю над міграційними процесами. Їх реалізація дозволить Україні і Польщі не лише більш результативно протидіяти нинішнім загрозам, але й бути готовими до майбутніх викликів, забезпечуючи стабільність та безпеку на спільному кордоні.

Висновки. 1. Війна докорінно змінила міграційну ситуацію на українсько-польському кордоні, спричинивши паралельне існування легального гуманітарного потоку та нелегальної міграції чоловіків призовного віку, що суттєво вплинуло на криміногенну динаміку прикордоння.

2. Профіль нелегального мігранта трансформувався: ключову групу становлять військовозобов'язані чоловіки, які намагаються обійти мобілізаційні обмеження. Це створило стабільний попит на незаконні послуги з переправлення.

3. Організовані злочинні групи швидко адаптувалися, перепрофілювавши існуючі контрабандні маршрути, використовуючи цифрові технології, корупційні зв'язки та широкий спектр схем – від «зеленого кордону» до підроблених документів та зловживань у пунктах пропуску.

4. Ринок незаконного переправлення є високоприбутковим, із цінами до 15 тис. доларів США, що посилює ресурсну базу кримінальних мереж та підвищує рівень організованої злочинності у регіоні.

5. Чинні українські й польські заходи протидії, попри масштабність модернізації та співпраці, залишаються недостатньо ефективними через корупційні ризики, фрагментований обмін інформацією та технологічні прогалини в контролі кордону.

6. Посилення двосторонньої взаємодії є ключовою умовою протидії загрозам, зокрема через:

- створення спільних координаційних структур і мобільних груп;
- цифровізацію процедур та мінімізацію корупції;
- інтеграцію інформаційних систем і спільний аналіз ризиків;
- інвестиції у сучасні технології «розумного кордону».

Комплексне впровадження таких заходів здатне зменшити вплив організованих злочинних мереж, підвищити ефективність контролю та забезпечити стабільність українсько-польського прикордонного регіону в умовах тривалої безпекової кризи.

REFERENCES

Bibliography

Journal articles

1. Błaszczak B, Pietrzykowska M, 'Nielegalna migracja a bezpieczeństwo Polski' [Illegal Migration and the Security of Poland] (2024) 2(3) Prawo i Bezpieczeństwo 33–44 <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_4467_29567610PIB_24_017_20780> (in Polish)
2. Orlovskiy R, Kozak V, 'Criminal liability for human trafficking in the context of the war in Ukraine: Challenges and impact' (2024) Oct 18;9 Forensic Sci Int Synerg <<https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100558>> (in English)
3. Dzhuzha O, Vasylevych V, Siuravchik V 'Problematic aspects of studying the impact of criminal activity among illegal migrants on organised crime' (2025) 15(1) Law Journal of the National Academy of Internal Affairs 9–17. <https://lawjournal.com.ua/web/uploads/pdf/Law_J_of_NAIA_15_1_2025-9-17.pdf> (in English)
4. Voitovych N F, 'Orhanizovana zlochynnist v umovakh voiennoho stanu: suchasni vyklyky ta naukovi oriietry' [Organized Crime in the Conditions of Martial Law: Contemporary Challenges and Scientific Orientations] (2025) 9(19) Uspikhy i dosiahnennia u nauki. Seriya: Pravo 50–61 <<https://eprints.zu.edu.ua/45387/1/1.pdf>> (in Ukrainian)
5. Wróblewski T, 'Narodowy program odstraszania i obrony «Tarcza Wschód» w strategii zabezpieczenia wschodniej granicy Polski' [The National Deterrence and Defense Program «Eastern Shield» in the Strategy for Securing Poland's Eastern Border] (2024) 18(2) International Journal of Legal Studies 119–136 <<https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.9842>> (in Polish)

Websites

6. 'Poland: Trafficking, Exploitation Risks for Refugees' (Human Right Watch) <<https://www.hrw.org/news/2022/04/29/poland-trafficking-exploitation-risks-refugees>> (in English)
7. Michalska A, 'Ruch graniczny w 2023 r. – podsumowanie' [Border Traffic in 2023 – A Summary] (Straż Graniczna Komenda Główna Straży Granicznej) <<https://www.strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/12861,Ruch-graniczny-w-2023-r-podsumowanie.html>> (in Polish)
8. 'U 2024 rotsi u Polshchi za spriannia nelegalnym mihrantam do kryminalnoi vidpovidalnosti prytiahnuto blyzko 600 osib, maishe polovyna z yakykh ye hromadianamy Ukrainy' [In 2024, around 600 people were prosecuted in Poland for assisting illegal migrants, nearly half of whom were Ukrainian nationals.] (UKRINFORM) <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3956895-torik-u-polsi-vidkrili-kriminalni-spravi-sodo-280-ukrainciv-za-sprianna-u-nelegalnij-migracii.html>> (in Ukrainian)
9. 'Refugee response has reduced risks of migrant smuggling and human trafficking stemming from war in Ukraine, new UNODC study finds' (UNODC) <<https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2025/February/refugee-response-has-reduced-risks-of-migrant-smuggling-and-human-trafficking-stemming-from-war-in-ukraine--according-to-new-unodc-study.html>> (in English)
10. 'Pidsumky operatyvno-sluzhbovoi diialnosti prykordonnykiv za 11 misiatsiv' [Results of the Operational and Service Activities of Border Guards for 11 Months] (Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy) <<https://dpsu.gov.ua/uk/news/45250-pidsumki-operativno-sluzhbovoyi-diyalnosti-prikordonnikiv-za-11-misyaciv>> (in Ukrainian)
11. 'Raporty informacyjne: Polsko – czeskie raporty o nielegalnej migracji' [Information Reports: Polish – Czech Reports on Illegal Migration] (Straż Graniczna) <<https://dpsu.gov.ua/uk/news/45250-pidsumki-operativno-sluzhbovoyi-diyalnosti-prikordonnikiv-za-11-misyaciv>> (in Polish)
12. 'Migratory Routes' (Frontex) <<https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/migratory-routes>> (in English)
13. 'UNODC study on Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants in the Context of Displacement caused by the War in Ukraine' (UNODC) <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/studies/2025/TIP_Study_2025_Flyer.pdf> (in English)
14. '1 in 4 Ukrainian Men Eye Emigration Due to Economic Struggles, War' (KyivPost) <<https://www.kyivpost.com/post/45876>> (in English)
15. 'Europol's solidarity with Ukraine' (Europol) <<https://www.europol.europa.eu/europol-solidarity-ukraine>> (in English)
16. Norris M, 'Europol: Organized Crime Networks Are Evolving and Becoming More Dangerous' (GTSC) <<https://www.hstoday.us/subject-matter-areas/cybersecurity/europol-organized-crime-networks-are-evolving-and-becoming-more-dangerous/>> (in English)

17. 'U Telegram pratsiuiut kanaly, yaki za 30–65 tys. hrn obitsiaiut vyvezty cholovikiv za kordon' [There are Telegram channels offering to take men abroad for 30–65 thousand hryvnias] (NGL.media) <<https://ngl.media/2022/05/03/u-telegram-pratsyuyut-kanaly-yaki-za-30-65-tys-grn-obitsyayut-vyvezty-cholovikiv-zakordon>> (in Ukrainian)
18. Pass A, 'Vtecha z Ukrainy: skilky tse koshtuie, khto dopomahaie vykhaty i skilky cholovikiv hyne bilia kordonu' [Escape from Ukraine: How Much It Costs, Who Helps Men Leave, and How Many Die Near the Border] (TCH) <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3956895-torik-u-polsi-vidkrili-kriminalni-spravi-sodo-280-ukrainciv-za-sprianna-u-nelegalnij-migracii.html>> (in Ukrainian)
19. 'Poznaj program Tarcza Wschód' [Get to Know the Eastern Shield Program] (Tarcza Wschód) <<https://tarczawschod.wp.mil.pl/o-programie>> (in Polish)
20. 'U rezultati 600 obshukiv po Ukraini oholosheno ponad 60 pidozr orhanizatoram ta uchashnykam za nezakonne perepravlennia osib cherez derzhkordon, – Natpolitsiia' [As a result of 600 searches across Ukraine, more than 60 suspects were notified to organizers and participants involved in the illegal transportation of persons across the state border, – National Police of Ukraine] (National Police of Ukraine) <<https://npu.gov.ua/news/u-rezultati-600-obshukiv-po-ukraini-oholosheno-ponad-60-pidozr-orhanizatoram-ta-uchashnykam-za-nezakonne-perepravlennia-osib-cherez-derzhkordon-natpolitsiia>> (in Ukrainian)
21. 'EBI przekazuje 50 mln euro na modernizację kolejowych przejść granicznych między Ukrainą a UE w ramach wsparcia łączności i wymiany handlowej' [The EIB is providing 50 million euros for the modernization of rail border crossings between Ukraine and the EU as part of support for connectivity and trade exchange] (Europejski Bank Inwestycyjny) <<https://www.eib.org/en/press/all/2025-163-eur50-million-in-eib-support-for-ukraine-s-rail-border-crossings-and-infrastructure-to-boost-eu-connectivity-and-trade?lang=pl>> (in Polish)
22. Figaj B., 'Ukraina wydała Polsce szefa gangu organizującego nielegalną migrację' [Ukraine has handed over to Poland the leader of a gang organizing illegal migration] (InfoSecurity24) <<https://infosecurity24.pl/bezpieczenstwo-wewnetrzne/ukraina-wydala-polsce-szefa-gangu-organizujacego-nielegalna-migracje>> (in Polish)

Новікова К. А.

Транскордонна злочинність, пов'язана з нелегальною міграцією: українсько-польський вимір в умовах війни

Стаття присвячена комплексному аналізу трансформації транскордонної злочинності, пов'язаної з нелегальною міграцією, на українсько-польському напрямі в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації. На основі статистичних даних, досліджень міжнародних організацій та практики правоохоронних органів України і Польщі встановлено суттєву зміну масштабів та структури незаконного переміщення осіб після 2022 року. Особлива увага приділена формуванню нової категорії нелегальних мігрантів – чоловіків призовного віку, які прагнуть уникнути мобілізаційних обмежень, що зумовило виникнення високоприбуткового тіньового ринку переправлення. Проаналізовано механізми адаптації організованих злочинних груп до воєнного контексту, їхнє технологічне удосконалення, диверсифікацію методів та використання корупційних можливостей на кордоні. Розглянуто заходи України та Польщі у сфері прикордонного контролю, цифровізації процедур, інфраструктурного укріплення та міжнародної координації, а також виявлено їхні обмеження в умовах зростання попиту на незаконні міграційні послуги та швидкої еволюції злочинних мереж. На основі виявлених тенденцій визначено ключові напрями підвищення ефективності протидії транскордонній злочинності, серед яких – створення постійних механізмів спільного реагування, мінімізація корупційних ризиків, поглиблення інформаційної інтеграції та впровадження сучасних технологій «розумного кордону». Зроблено висновок, що зміцнення українсько-польського партнерства є критично важливим для забезпечення безпеки регіону та стабільності міграційних процесів у Європі.

Ключові слова: транскордонна злочинність; нелегальна міграція; українсько-польський кордон; воєнний стан; організовані злочинні групи; незаконне переправлення осіб; мобілізаційні обмеження; контрабандні маршрути; прикордонний контроль; корупційні ризики; міждержавна співпраця; «розумний кордон».

Novikova K. A.

Cross-Border Crime Related to Illegal Migration: The Ukrainian – Polish Dimension in the Context of War

The article provides a comprehensive analysis of the transformation of cross-border crime related to illegal migration along the Ukrainian – Polish border in the context of the full-scale armed aggression of the Russian Federation against

Ukraine. Drawing on statistical data, reports of international organizations, and the operational practice of Ukrainian and Polish law enforcement agencies, the study identifies significant changes in the scale and structure of irregular movement since 2022. Particular attention is given to the emergence of a new category of illegal migrants-men of conscription age seeking to evade mobilization restrictions – which has generated a highly profitable shadow market for unlawful border crossing services. The article examines the mechanisms by which organized criminal groups have adapted to wartime conditions, including their technological sophistication, diversification of methods, and exploitation of corruption vulnerabilities at the border. The responses of Ukraine and Poland in the areas of border control, digitalization of procedures, infrastructure strengthening, and international coordination are assessed, along with the limitations of these measures amid the growing demand for illegal migration services and the rapid evolution of criminal networks. Based on the identified trends, the study outlines priority directions for enhancing cross-border crime prevention, such as establishing permanent joint response mechanisms, minimizing corruption risks, deepening information integration, and introducing advanced «smart border» technologies. The article concludes that strengthening Ukrainian – Polish cooperation is critical for ensuring regional security and stabilizing migration processes within Europe.

Keywords: cross-border crime; illegal migration; Ukrainian – Polish border; martial law; organized criminal groups; illegal smuggling of persons; mobilization restrictions; smuggling routes; border control; corruption risks; interstate cooperation; smart border.

Стаття надійшла до редакції: 12.11. 2025 р.

Прийнята до друку: 20.11.2025 р.